

INHOUD

- 1 Hallensia wordt uitgebreid met digitale bijlagen
- 2 Gedenkplaat Zeger Desmet
- 3 De St-Martinusbasiliek te Halle ondergronds
- 4 André Blondeel
- 5 De waanzinnige veertiende eeuw...

Colofon

Concept:
Marcel Franssens

Redactie:
Jurgen Vandebotermert

Vormgeving:
John Gheysels

Hallensia Plus is het nieuwe, digitale tijdschrift van de K.G.O.K.H. Het bevat allerlei teksten van hoge kwaliteit die om één of andere redenen niet passen in het profiel van de reguliere, gedrukte Hallensia: omdat ze te technisch van aard zijn en te gespecialiseerd, omdat het om werkinstrumenten of naslagwerken voor onderzoek gaat, omdat het boeiende artikels zijn over andere gemeenten uit de regio... Omdat deze teksten en nota's evenwel zeer informatief zijn, of van belang voor de studie van groot-Halle (en omliggende), willen we ze de lezer zeker niet onthouden.

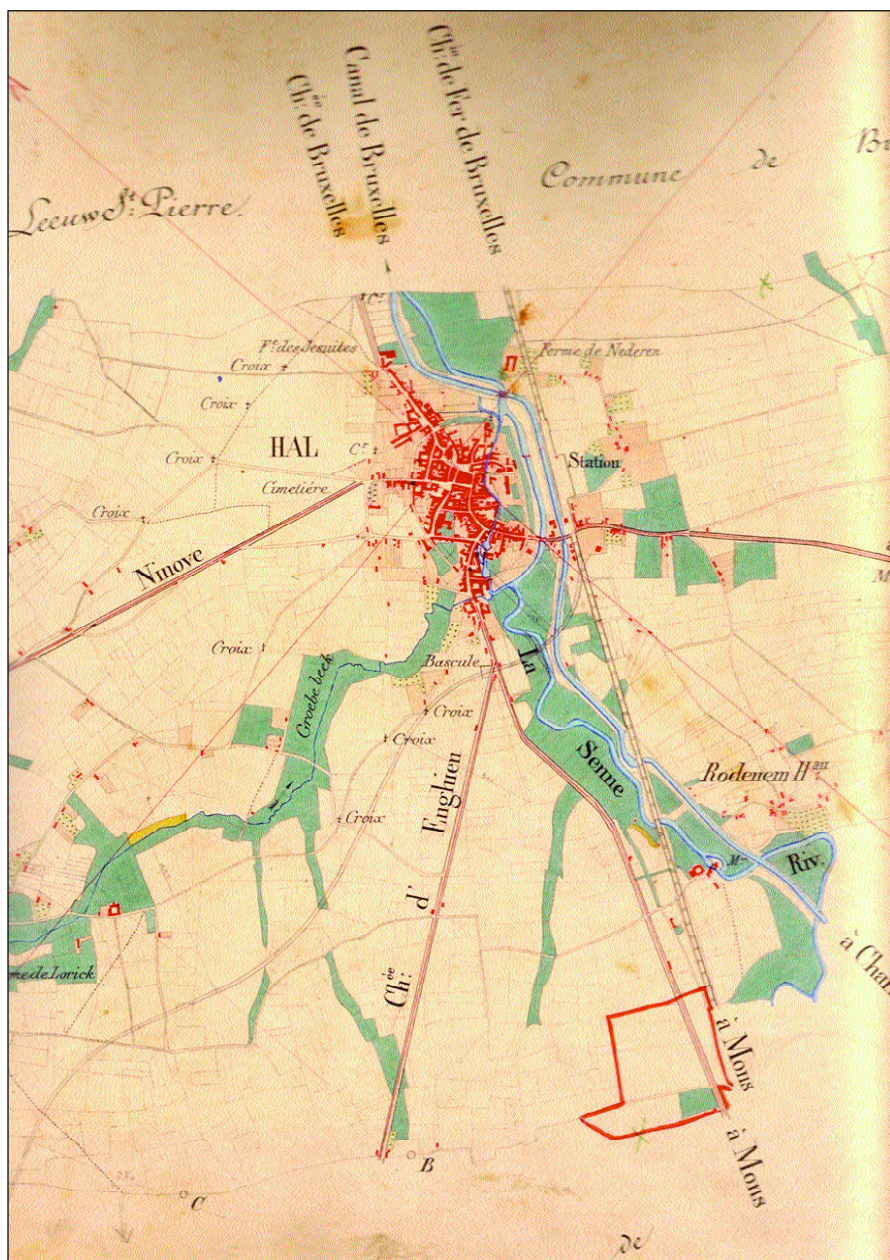
1. HALLENSIA wordt uitgebreid met digitale bijlagen

MARCEL FRANSENS

De redactieraad van de Kring ontvangt al jaren heel wat meer bijdragen voor publicatie in Hallensia dan wat binnen redelijke termijnen kan geplaatst worden. Ook draagt hij zorg voor een voldoende verscheidenheid aan onderwerpen, zodat alle lezers regelmatig aan hun trekken komen. En er zijn heel wat bijdragen die wel erg nuttig kunnen zijn maar niet direct prettige lectuur, zoals bv. het register van alle bijdragen van de jongste jaren, detailstudies van verborgen onderdelen van de basiliek, archiefteksten die latere geschiedschrijvers kunnen van nut zijn, enz. Ook zijn er bijdragen die beantwoorden aan veelgestelde vragen, zoals bv. over de Wegom, de straatnamen en vermaarde Hallenaren, enz. De Kring heeft daarom besloten resoluut de weg van de digi-

talisering op te gaan en bijdragen die zich daartoe lenen, via zijn website "Hallensia" ter beschikking te stellen van het brede publiek.

Het tijdschrift Hallensia blijft de essentie van de werking. Wanneer nodig of nuttig worden de verschillende nummers aangevuld met "digitale bijlagen" onder de benaming "Hallensia plus". Die zijn gratis te raadplegen en te downloaden vanaf de Hallensia-website. In het KGOKH-lokaal zal een papierafdruk hiervan te lezen zijn en een tweede exemplaar opgeslagen worden in het archief bij het overeenstemmende Hallensia-nummer. Elk lid kan in de "papieren" Hallensia en in de Hallensia-website zien welke bijlagen er verschijnen. Deze worden vermeld in de inhoudsopgave en eventueel in een begeleidende bijdrage over een aanverwant onderwerp. Hij kan ze gratis downloaden en, als ze aan zijn verwachtingen voldoen, afdrucken. Zij kunnen ook geraadpleegd en eventueel gedownload of afgedrukt worden op de computers van de Stadsbibliotheek (en in feite bij de

Afb. 1 - Voorbeeld van een archiefstuk: Doyers, 1855

Afb. 1 - Titelbladzijde van het eindwerk van Mortgat uit 1880

meeste openbare bibliotheken) en van het Stadsarchief tegen de daar geldende voorwaarden.

De studies die op deze digitale wijze worden gepubliceerd moeten aan dezelfde criteria voldoen als deze van ons tijdschrift. Daarom worden ze samen met de "papieren" bijdragen gescreend door de redactieraad. In de overeenstemmende aflevering van Hallensia zal normaal ook een korte bijdrage verschijnen over een aanverwant onderwerp met doorverwijzing naar de bijlage. Voor de publicatie van deze bijlagen wordt geen vast ritme nagestreefd, ze verschijnen naarmate de behoefte zich voordoet. In de beginfase zullen er ook een aantal studienota's uit het verleden, die maar een beperkte verspreiding kenden, in opgenomen worden, eventueel na actualisering door de auteurs.

Om het mogelijk te maken naar zulke bijdragen te verwijzen in latere studies worden ze gepubliceerd en genummerd als digitale bijlagen bij het Hallensianummer waarin ze bij hun verschijnen aangekondigd worden.

Bij wijze van voorbeeld wordt dit bericht gepresenteerd als zo'n bijlage en wordt er meteen in dezelfde vorm een inhoudelijke deelstudie over de crypte van de basiliek aan toegevoegd.

Ze worden permanent op de website gehouden zodat ze ten allen tijde kunnen geraadpleegd worden. Dit past in het beleid van de Kring om, na verloop van tijd, ook de **oudere (en de nieuwste na verloop van tijd) afleveringen van Hallensia** en van de **Verhandelingen** op de website te plaatsen.

Een aanverwant initiatief dat momenteel wordt uitgewerkt in samenwerking met de MET-Halle (stadsarchief en museum) en met de Brouwerijgidsen van de Streekgidsen van Pajottenland & Zennevallei, is de **digitalisering van de eindwerken van de brouwerij-ingenieurs** van de KU-Leuven van de periode 1880-1902. De Kring heeft hiervoor een A3-scanner aangeschaft en afspraken gemaakt met het Stadsarchief voor de bewaring en de raadpleging ervan. Deze verzameling van negen eindwerken geeft een goed en gedetailleerd overzicht van wat en hoe er in die eeuwwende in België gebrouwen werd. Het is de bedoeling dit klaar te krijgen in de maanden na de opening van Den Ast in de oude mouterij en past in het opzet om de **Belgische Biercultuur** toe te voegen aan de "Representatieve Lijst van het Immaterieel Cultureel Erfgoed van de Mensheid".

2. Gedenkplaat Zeger Desmet

MARCEL FRANSSENS

Hieronder leest u de toespraak gehouden op 19 december 2014 bij de onthulling van de gedenkplaat voor Zeger Desmet op de muur van dr. I. Lindemans

ZEGER - 19.12.2014

Dames en Heren,
beste vrienden,

Wij onthullen vandaag een gedenkplaat voor onze vriend, Zeger Desmet. Dat betekent dat Zeger voor Halle meer betekend heeft, en voor de toekomst via zijn werken nog betekent, dan de doorsnee inwoner. Mijn getuigenis daarvoor betreft de erfgoedsector en aanverwante, zoals het toerisme, de bedevaart, de parochie, enz. Dat zijn de sectoren waarin ik Zeger ontmoette en waarvoor ik met hem samenwerkte.

Sinds 1947, het jaar waarin ik naar Halle kwam wonen, waren onze families wel met elkaar bekend, maar ik kende Zeger niet want hij was enkele jaren ouder en op schoolgaande leeftijd maken enkele jaren een groot verschil.

Onze wegen kruisten elkaar voor het eerst met de *Streekstudiecyclus Zenne & Zoniën*, in 1979-1980. Ik richtte die in en Zeger was een van de deelnemers. Die studiecycclus werd het jaar daarop onmiddellijk gevolgd door de *cycclus voor het Pajottenland*. En daaruit vloeide de oprichting voort van de *Streekgidsen Pajottenland & Zennevallei*. Zeger was me toen blijkbaar opgevallen want ik contacteerde hem en enkele anderen voor de oprichting van de *VVV-werkgroep "Streekgidsing"* die dat allemaal in praktijk zou brengen. Daaruit is een vierendertig jaren durende samenwerking en vriendschap met Zeger gegroeid.

*

De basiliek, de bedevaart en de oude stad waren het voornaamste voorwerp van zijn inzet. Als zoon van de koster had hij hier-

mee een bevoorrechte relatie. Het voortdurend verdiepen van die kennis en het meedelen ervan aan de bezoekers werden zowat een roeping. Als voorbeeld hiervoor geef ik de jaarlijkse stadswandeling van de KWB. Elk jaar wandelde hij met hen de stad in, met telkens een ander, dikwijls onverwacht thema, zoals de brandglasramen in de deuren en vensters van de woningen, de steegjes die hij met hartzeer zag teloorgaan, het gebruik van kleurrijg geëmailleerde tegels in de gevels, enz. In de aanloop van een van die wandelingen deed ik eens een beroep op hem voor het gidsen van een groep toeristen. Met hartzeer sloeg hij dit aanbod af, want hij was zich toen – weken op voorhand – aan het “inleven” voor die KWB-wandeling.

Zijn studie over het Stevenisme is een analoog voorbeeld. Ook hiervoor bleef het niet bij een wandeling, maar mondde die uit in een publicatie en een duurzame vriendschapsrelatie met de betrokkenen.

Iedereen zal zich ook wel herinneren hoe hij, na elke bijeenkomst, meewandelde tot aan de auto, hoe ver die ook stond, om te praten over alle mogelijke onderwerpen. Steevast kwam hij na de negenurenmis ook naar het toerismekantoor en besprak de toerisme-actualiteiten bij een kop koffie.

Dat is hij zijn hele leven lang blijven doen zolang hij kon. Toen we eens in de verlofperiode enkele weken zonder personeel voor het toerismekantoor zaten, wachtte ik hem en Michel Annys op, achter in de basiliek, en vroeg hen of ze wekenlang wilden invallen, wat ze beiden onmiddellijk en zonder enige aarzeling aanvaardden.

Het is dan ook niet te verwonderen dat ik nu, als ik naar de stad kom, een leemte voel. En ik ben zeker niet de enige. De gelegenheden waarbij ik daaraan herinnerd wordt in de stad zijn legio.

*

Met de aanloop voor de algemene restauratie van de basiliek vanaf 1986, toen de Vrienden van de Basiliek werden opgericht, ontstond er een buitengewone aandacht voor de geschiedenis ervan. Die belangstelling was altijd al erg groot maar de hogere overheid had daarop aangedrongen voor de restauratie. Ik heb daarvoor op de nooit aflatende medewerking van Zeger kunnen rekenen, al die jaren lang. Hij focuste vooral op de godsdienstige beleving van kerk en bedevaart en, als kosterszoon, op de stoffering van de kerk. De confrontatie van ons beider benaderingen gebeurde in lange gesprekken. Ongevraagd deed hij telkens ook de nodige opzoekingen om klaarheid te scheppen. Hij was daarin zeer kritisch en onderzocht steevast alle denkbare alternatieve mogelijkheden vooraleer zich tevreden te stellen met een besluit. Enkele daarvan resulteerden in publicaties, zoals bij voorbeeld over het te lang ondergewaardeerde gulden hoogaltaar. Zijn inbreng hierover is mede richtinggevend voor de huidige restauratie.

De ordening en ontsluiting van het historisch archief van parochie

en kerkfabriek ten behoeve van de restauratie staan zo goed als volledig op zijn actief. Toen de restauratie van de dekenij daar tussen kwam, deed hij eigenhandig de volledige verhuis van de dekenijzolder naar de lokalen van een bevriende parochiaan gedaan en een jaar later terug naar de dekenijzolder.

Zijn inzet heeft ongetwijfeld in belangrijke mate ertoe bijgedragen dat het restauratiefonds van de basiliek zo velen heeft kunnen mobiliseren dat meer dan 10 % van de volledige restauratiekosten met giften van particulieren en met de opbrengst van acties door allerlei verenigingen is gedekt.

*

Toen zijn gidsen op streekniveau met de jaren afnam, is hij zich nog meer op de stad zelf gaan toeleggen. Geen straat bleef onbewandeld, geen bewoner van een gebouw dat historisch interessant zou kunnen zijn bleef onaangesproken. Hier bv, aan de Bergenpoort, situeert zich een van zijn kleine successen waar hij fier op was, namelijk de reconstructie van de oude monding van de Groebegracht in de Zenne, een belangrijk gegeven in het ontstaan van de Halse nederzetting.

Zijn stadsverkenningen culmineerden in zijn tweedelige Hallensia-publicatie over *“Zeven Poorten, Zeven Pleinen”*. Daarmee geeft hij gidsen en wandelaars even zo vele aanknopingspunten ter oriëntatie in een historisch boeiend stadsweeffel. Die tweemaal zeven herkenningspunten heeft hij met veel zorg uitgekozen. Op grond van hun historische betekenis verkreeg hij van de Stad dat zij met speciale borden onder de aandacht van de bezoeker gebracht worden. Voor mij zijn dat even zovele gedenkplaten aan Zeger.

Dat geeft me nog een gelegenheid om te illustreren hoe belangrijk voor Zeger het erfgoed was. Als we voor het behoud of voor de valorisatie van een of ander erfgoed opkomen, dan wijzen wij gemakshalve op de economische, toeristische waarde ervan. Maar erfgoed is veel meer dan dat. Erfgoed is een stuk van onze identiteit en voor Zeger kwam dat op de eerste plaats. Het uitgangspunt voor zijn borden was *“onbenoemde plaatsen in het historisch stadsbeeld een naam geven”*, zodat ze kunnen dienen als merkpalen in het gecompliceerde stadsweeffel.

Dit utilitaire aspect viel in de smaak van de bevoegde stadsdiensten, die – met positief advies van de Geschiedkundige Kring – het gebruik van dat type borden veralgemeende voor vergelijkbare doeleinden. Groot was de consternatie van Zeger toen hij plots op zijn wandelingen “zijn” borden zag prijken op wel heel utilitaire plaatsen zoals bv. container-stelplaatsen. Toen de discussie daarover hoog op dreigde te lopen probeerde ik de zaak te ontmijnen met een kwinkslag. Dat bleek echter olie op het vuur, daarvoor was de zaak voor hem veel te belangrijk. Hij heeft me toen heel ernstig terecht gewezen.

Voor dit alles is het passend dat de plaat die we vandaag onthullen, in tegenstelling met de meeste gedenkplaten, maar voor één

kwart zijn beeltenis draagt en voor de rest de zaken waarvoor hij predikte : het straatbeeld, de beeldbepalende gebouwen en het volksleven.

*

Een gedenkplaat is des te meer passend en billijk als we bedenken dat ik hier alleen de erfgoedaspecten van zijn inzet belicht. Daarnaast waren er nog zijn parochiale en culturele inzet waarvoor hij terecht met de "Halse Cultuurduivel" vereerd werd.

De plaats waar deze plaat is aangebracht is voor dit alles misschien wat te bescheiden, maar juist daarom wel passend bij de figuur van Zeger. Zoals een andere bekende Vlaming die ook veel in en rond Halle gewandeld heeft, kunnen wij van Zeger zeggen: "hij leerde ons kijken".

3. De geschiedenis van de schatkamer in de crypte (1)

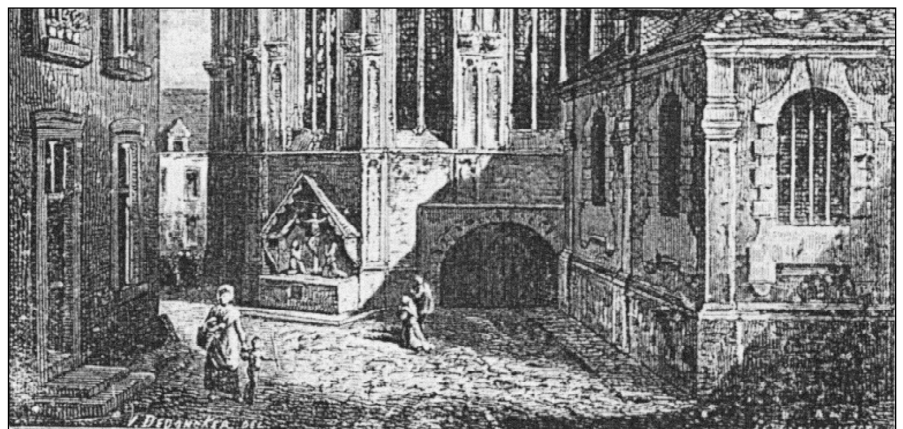
MARCEL FRANSSENS

De crypte onder het hoogkoor (2)

Onder het hoogkoor bevinden zich een onderdoorgang voor de Klinkaartstraat en een crypte. Het is duidelijk dat de verhoging van het hoogkoor met zeven treden nodig was om de kerk, die men rond 1380 (concept) en 1398 (uitvoering) aanzienlijk vergrootte, over die straat heen te kunnen bouwen. In de gotiek waren cryptes niet meer gebruikelijk, maar in Halle dient ze als onderbouw van het hoogkoor. In die crypte en in de geschriften vindt men geen sporen van een of andere vorm van eredienst in de crypte, op wat resten van barokke muurschilderingen na. Het gewelf met zijn ribben en mooi gebeeldhouwde kraagsteentjes getuigen wel van een bijzondere zorg.

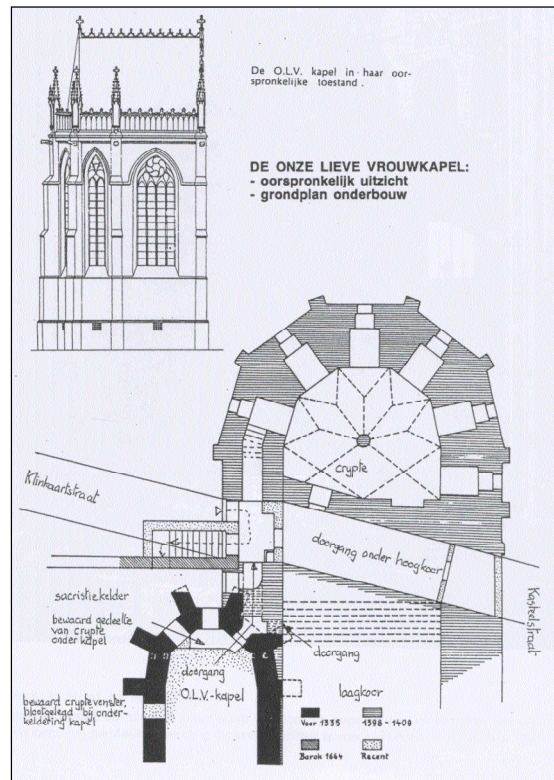
In de 18e en 19e eeuw diende de crypte als stapelplaats voor allerlei materialen. Ze was met muren en zware deuren onderverdeeld in verschillende hokken, waarvan sommige duidelijk bedoeld waren voor het veilig bewaren van kostbare stukken. Possoz vermoedt dat deze onderverdelingen dateren uit de 17e eeuw, maar geeft hiervoor geen redenen aan.

In 1913 beslist de kerkfabriek om de crypte vrij te maken van alle toevoegsels en voorwerpen. Met de bouw van het grote neogotische hoofdaltaar was de grote restauratie op dat ogenblik ten einde en komt de zorg voor enkele overblijvende delen aan bod. Men ruimde de crypte op en stelde toen vast dat ze haar oorspronkelijke vloer behouden had en dat men daarin het bekende vierkant van 70 x 70 cm. had uitgespaard. Er stak iets enkele cm. bovenuit en dat bleek een wortelstronk te zijn. Die moest dus wel

1. Uittreksel van een 19e-eeuwse prent, daterend van voor de aanbouw in 1890 van de huidige toegang tot de sacristie. De oude doorgang onder het koor is nog vrij over zijn hele breedte, maar toch al afgesloten met houten poorten. Hier bevond zich de stelplaats voor de brandweerpomp. De doorgang ligt in het verlengde van de Klinkaartstraat, en het koor is in 1398 over de Klinkaart heen gebouwd. Links van de Klinkaart staat het koor daarom op een crypte.

2. Grondplan met aanduiding van de aanbouw in 1890 van een trap voor de toegang tot de sacristie.

Op deze tekening, gebaseerd op het plan van architect Veraart van 1914, zijn zowel de oude toegang vanuit de onderdoorgang naar de crypte aangegeven als de nieuwe toegang van uit de Klinkaart naar de crypte.

Ook de O.-L.-Vrouwkapel stond op een crypte, waarvan nu alleen nog de muren zijn behouden en een kleine restruimte onder het altaar.

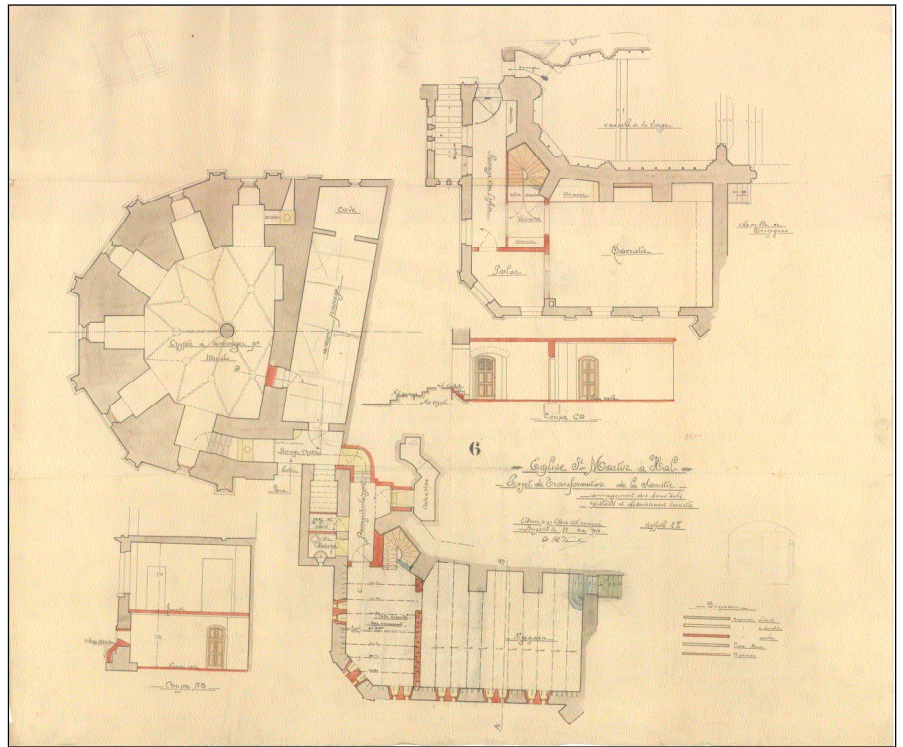
het voorwerp uitgemaakt hebben van een bijzondere zorg of zelfs verering toen men de crypte bouwde.

De toegang tot de crypte bevond zich toen nog in de onderdoorgang onder het hoogkoor. Possoz vermoedt dat er ook een toegang met trap was vanuit de crypte naar het hoogkoor, op de plaats waar nu de toegang is vanuit de straat naar de crypte. Beide zijn te zien op het plan voor de herinrichting van sacristie en kelders van G. Ch. Veraart uit 1914. De huidige toegang tot de crypte was toen in twee gesplitst met een muur maar er zijn daar nu nog altijd sporen van hoger oplopende traptreden te zien in de zijwanden.

In 1879 diende de onderdoorgang als stelplaats voor de pompen van de brandweer. Aan weerskanten was hij afgesloten met een houten deur. In 1920 (de intentie bestond reeds in 1914) installeerde men er de centrale verwarming voor de kerk en werd de onderdoorgang met muren afgesloten. De KCML(3) gaf toen (in 1917) de aanbeveling om ook de crypte te verwarmen om er de schat van de kerk ten toon te stellen.

De inrichting van de schatkamer

In 1911 reeds had deken Michiels voorgesteld om de crypte in orde te brengen, samen met de werken ter verruiming van de sacristie. Van 29.05.1914 dateert een plan van architect G. Ch. Veraart voor *“la Transformation de la sacristie, l'aménagement des sous-sols existants et dédoublement de la sacristie.”* Voor de crypte beperkt dit plan zich tot de vermelding *“crypte à aménager pour musée”*. De enige werken die er in de crypte voorzien worden zijn het dicht metsen van de directe toegang vanuit de onderdoorgang naar de crypte en het openen van de huidige ingang op

3. Plan van architect G. Ch. Veraart van 1914 voor het maken van een kelder onder de sacristie. Let op de (oude) toegang tot de crypte vanuit de onderdoorgang en op de nieuwe (huidige) toegang naast de inkom van de straat, doorheen een vroeger toilet.

de plaats van een vroeger toilet, en met behoud van de oude deur en een bijkomende, speciaal beveiligde deur.

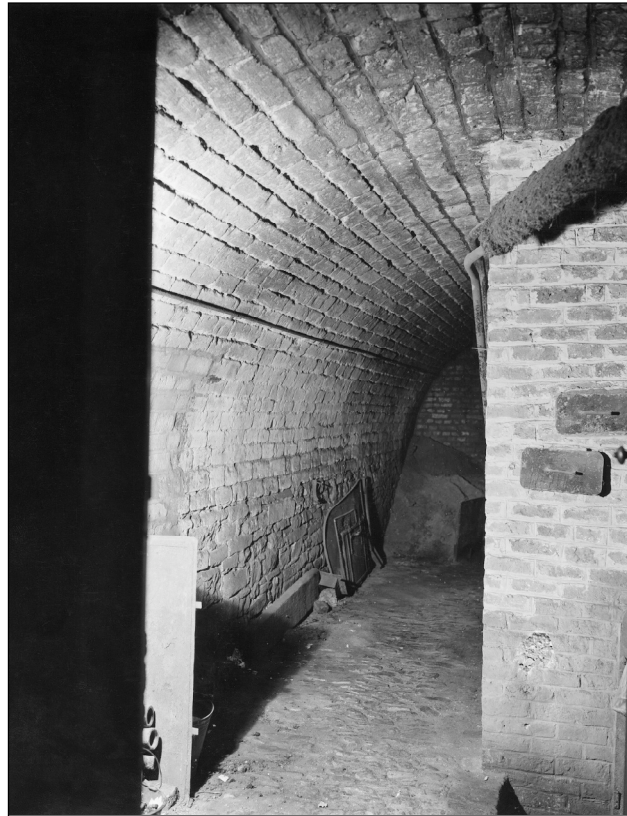
Toen J. Possoz zijn grote geschiedenis van de basiliek publiceerde in 1935, beëindigde hij ze met een overzicht van wat er nog te doen bleef *"pour garder, rendre ou donner à notre belle église toute sa splendeur"*. Voor het interieur stelde hij als eerste punt de inrichting van een museum in de crypte voorop. Men zou er bepaalde voorwerpen plaatsen die buiten gebruik waren, zoals een renaissance kerkmeestersbank, gebeeldhouwde stenen afkomstig van de kerk en vervangen door andere, enz. Op bepaalde dagen zou men er de schat tentoonstellen. Met dat doel had de regering reeds twee uitstalramen uitgeleend aan de kerkfabriek(4) die reeds verscheidene jaren opgesteld stonden in de crypte.

In 1936 vat men het plan op om een gebarsten klok, een oude Ecce Homo (uit de tuin van "la maison St.-Paul") en een waterspuwer in de crypte onder te brengen maar dit gaat uiteindelijk niet door omdat de klok (diameter 1m.15) niet door de deuropening (1m.00) geraakt.(5)

Een eerste ontwerp (1950-1957)

De plannen voor de inrichting van een schatkamer worden pas terug concreet in 1950 als de Kerkfabriek advies vraagt aan het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (KIK) voor de inrichting van een museum in de crypte. Dit advies (06.02.1950) is gunstig maar vestigt de aandacht op de hoge vochtigheidsgraad en dus de noodzaak om een verluchting en verwarming te voorzien.

4. De onderdoorgang onder het koor met nog de oude verwarmingsinstallatie

Op 28.09.1957 vraagt F. Possoz als voorzitter van de kerkfabriek prijs voor de vervaardiging en plaatsing van uitstalramen in de crypte met het oog op de inrichting ervan als schatkamer.

De firma Sage uit Brussel levert een reeks plannen met offerte op 14.10.1957. Het plan voorziet uitstalramen over de volledige lengte van de binnenwanden van de crypte, plus vijf vrijstaande uitstalramen en een afdekking van de boomstronk. Het geheel bestaat uit glas en eikenhouten raamwerk van 2,00 m. hoog. Boven in de uitstalramen waren fluorescerende lampen voorzien. Dit is het klassieke beeld van ouderwetse musea dat nu nog op vele plaatsen te zien is.

Op 09.10.1957 blijkt dit plan onuitvoerbaar omdat sommige ramen in conflict komen met de gewelfribben. Een lichtjes aangepast plan wordt geleverd. De kerkfabriek vraagt dan een formele offerte en vermeldt daarbij dat "de Vereniging der Parochiale Werken der dekenij Halle het voornemen heeft een schatkamer in te richten". Deze vereniging komt verder evenwel niet meer in het dossier voor. De aangepaste offerte wordt door de firma Sage geleverd op 23.12.1957. F. Possoz legt dit voor aan de KCML, er de nadruk op leggend dat het alleen gaat om het plaatsen van uitstalramen zonder enige bouwkundige ingreep.

Het ontwerp van Simon Brigode (1958-1959)

Op 11.01.1958 keurt de KCML de inrichting van een museum goed maar stelt dat een nieuwe studie nodig is. De reden hiervoor blijkt uit een brief van de kerkfabriek aan architect André Winance uit Doornik. De KCML is van oordeel dat de crypte een zeer waardevolle architectuur vertegenwoordigt die moet geëerbiedigd wor-

5. **Boomstronk en vloer** zoals die ontdekt werden bij de opruiming in 1913 van de rommel in de crypte. De oorspronkelijke vloer van de crypte werd in 1958 opgebroken, de grond tot 75 cm diep uitgegraven, een vloerplaat van gebakken welfsels erover gelegd en de vloer met de oorspronkelijke tegels terug gelegd op zijn oorspronkelijke plaats en niveau. (foto KIK)

den. Uit de briefwisseling blijkt dat architect Winance in feite de kerkfabriek als vrijwilliger had bijgestaan en nu pas verneemt dat de kerkfabriek Simon Brigode heeft aangesteld als architect. Dit gebeurt om tegemoet te komen aan de wensen van de KCML want Brigode is architect, archeoloog en dr. in de geschiedenis en de archeologie. Winance had wel de inrichting van de schatkamer te Doornik begeleid maar noemt het een eer om te Halle vervangen te zijn door een zo hooggeleerd iemand als Brigode. Deze goede wil heeft waarschijnlijk ook te maken met het feit dat hij nog in de running was voor ondermeer de restauratie van de campanile van de toren.

Het project dat Brigode op 15.02.1958 voorstelt verschilt enorm van het voorgaande en wordt op 28.03.1958 goedgekeurd door de KCML zonder enige opmerking. De kerkfabriek geeft hem de opdracht om het uitvoeringsdossier op te stellen, samen met een lijst van Halse firma's die voor de uitvoering in aanmerking komen. De firma Sage van Brussel blijft de expert die de uitstalramen ontwerpt en realiseert op basis van de voorontwerp-schetsen van Brigode. Dat zijn de uitstalramen die er vandaag nog staan en een hemelsbreed verschil vertonen met de verzamelkasten van het vorig ontwerp.

De kosten waren ondertussen wel uitgelopen van 224.660 tot 443.146 fr. Uit de plannen en de *« Description des travaux »* van Brigode zijn interessante dingen af te leiden.

... Le pavement de la crypte sera démonté et entreposé sur place. Les pavés seront nettoyés. Un relevé préalable sera établi par l'entrepreneur à l'effet de reposer le dallage suivant la disposition actuelle. Un terrassement sera fait sur toute l'étendue de la crypte à profondeur de 0,75 cm. environ sous le niveau actuel du pavement.

6. De onderdoorgang na de huidige restauratie.

De verwarmingsinstallatie is afgebroken, de hele doorgang opgefrist. Toen men er de vorige verwarmingsinstallatie in onderbracht heeft men de hele doorgang uitgegraven tot op het laagste niveau aan de zuidkant. Op het gewelf van deze doorgang rusten twee van de grote koorpijlers. Achteraan werd intussen de nieuwe verwarmingsinstallatie opgesteld.

Les terres seront évacuées(6). Tous objets anciens découverts au cours du terrassement restent la propriété du maître de l'ouvrage. L'entrepreneur signalera immédiatement au maître de l'ouvrage tout élément ancien qui serait mis à jour et cela avant d'y porter la main. Les plus grandes précautions seront prises pour assurer la protection de l'arbre miraculeux. En cas de possibilité la fouille sera poussée jusqu'à 1 mètre de profondeur donnant ainsi accès plus aisé pour le passage de l'installation électrique.

Trois percements entre la crypte et la chaufferie seront effectués ... Ces ouvertures auront 0m55 de haut et 0M50 de large (jour fini). Le linteau affleurerà avec la base du hourdis. Une grille de bronze ... sera scellée à chaque ouverture, côté chaufferie. ... Le parement découvert par le terrassement sur tout le pourtour et la chaufferie sera nettoyé; si nécessaire les joints seront vidés et refaits à plat au mortier à la chaux hydraulique.

Des murets en briques, d'épaisseur de 30 cm, pour le centre de la crypte et d'épaisseur 20 cm contre les parois seront construits depuis le sol bien damé. ...

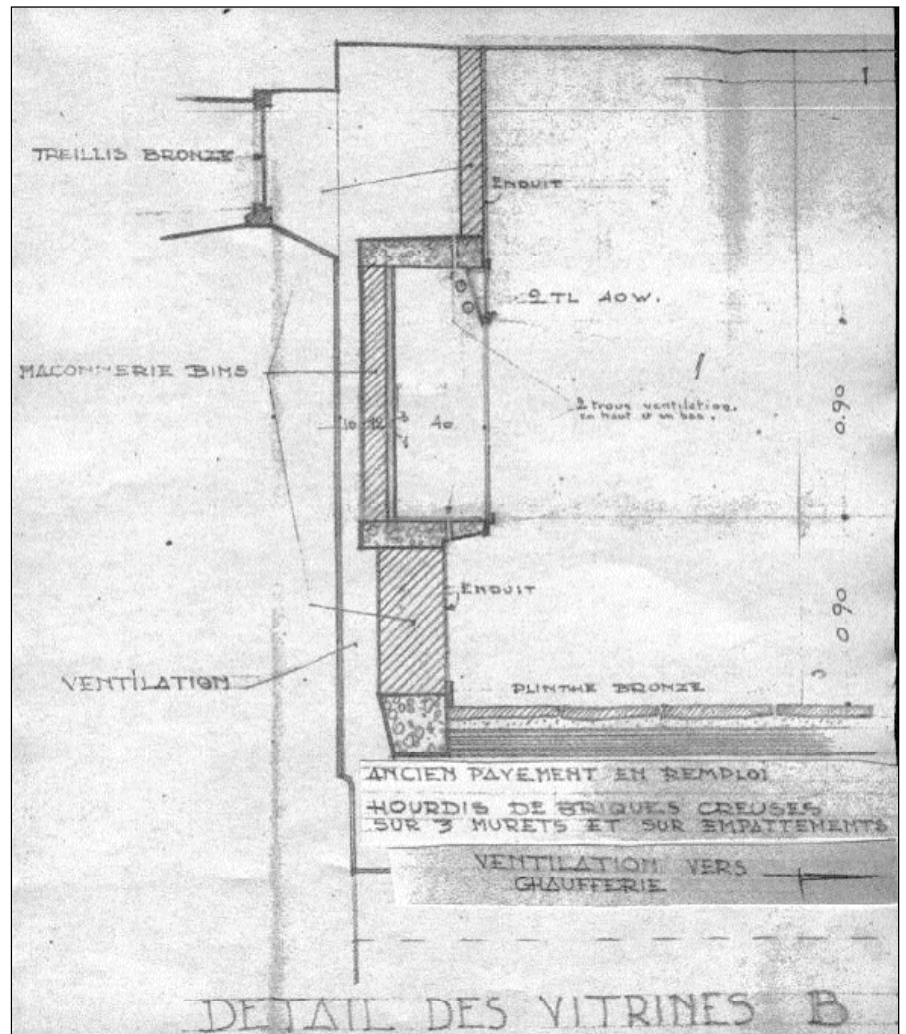
Un hourdis de briques creuses sera posé comme indiqué sur le plan....

La porte actuelle sera maintenue....

Les parements des murs et des voûtes seront nettoyés à la brosse de chiendent. ...

Op te merken is dat de boomstronk intussen al een "mirakuleuse boomstronk" geworden was. Onderzoek tijdens de huidige restauratie heeft bevestigd dat die kruipruimte onder de vloer wel degelijk werd uitgevoerd. Dat er nergens een vermelding te vin-

7. Vertikale doorsnede door een van de uitstalramen. Onder de tegelvloer bevinden zich welfsels (hourdis) met daaronder een vrije ruimte van ca. 70 cm. met ventilatie naar de onderdoorgang (verwarmingskelder). De muurtjes waarop de vloer rust en sommige ventilatie-openingen zijn zichtbaar in het raam met de boomstronk.

den is van opgravingsvondsten is verbazend, maar de zorg waarmee thans opgravingen worden uitgevoerd verschilt natuurlijk heel sterk van toen.

Op 08.01.1959 zijn de aangepaste uitvoeringsplannen beschikbaar en op 23.01.1959 worden ze goedgekeurd door de Kerkfabriek. Op 20.04.1959 worden de ingangstickets besteld en op 20.07.1959 wordt de schatkamer ingewijd.

(1) Deze studie is gebaseerd op het beheersdossier van de Kerkfabriek voor de schatkamer en op de studie van Possoz over de kerk.

(2) J. Possoz, "L'Eglise St. Martin de Hal, ses transformations au cours des siècles, son mobilier, son cimetière", Gedenkschriften van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Halle, nr. 10, 1934-1935

(3) Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen.

(4) Brief van 25.06.1931 van de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis

(5) Brief van 16.09.1936

(6) Hier kan verwezen worden naar de archieftekst uit 1398, ontdekt door Vanden Weghe, over de storting van grond, afkomstig van de funderingen van de fundamente van het koor. Hiermee kunnen wij de bouwdatum van dit koor in dat jaar stellen. De geschiedenis herhaalt zich.

4. André Blondeel

RAYMOND CLEMENT

Voor Nonkel André

Lieve Flora, Jan en Els, Maria en Noël,
Beste familieleden en vrienden,
Dames en Heren,

Als ik aan Nonkel André denk, dan moet ik altijd zachtjes lachen, want de herinnering aan André Blondeel gaat voor mij altijd gepaard met humor.

Daarbij is het niet onbetamelijk dat je op zijn begrafenis aan de geliefde overledene lachend terugdenkt, wanneer die overledene, die schoon en genereus leefde, de overlevenden niet enkel met verdriet achterlaat.

De laatste keer, op 17 november, dat ik bij Nonkel André op bezoek was, begroette hij mij met de woorden "Ha, Hercule Poirot is daar". Schertsend hertekenden wij die middag het Vlaamse kunstenlandschap, zetten alle Berlindes en Borremansen voor eens en voor altijd op hun plaats, om tenslotte, bladerend in de catalogus van het vernieuwde museum, tot de slotsom te komen dat Pablo Picasso misschien toch wel de grootste zou kunnen zijn.

Als kind was André voor mij een speelkameraad. Hij was elf jaar ouder dan ik en zes jaar minder dan de zeventien jaar die hem van zijn oudste broer Ernest, mijn vader, scheidde. Van alle nonkels die ik had was hij de jongste, degene die ik het liefste zag, want meer dan een oom, was hij een grote broer.

Het begon allemaal zoals in dat liedje van Jo Dassin: "Souviens – toi, c'était un jeudi". Op donderdag mochten mijn zus Andrée en ik de vrije namiddag doorbrengen in de Post van Halle, bij Bobonne en Pépé en vooral bij nonkel André, die toen negentien jaar oud was en aan het Sint-Lucasinstituut studeerde. Met zijn redelijk lang zwart haar en zijn zwarte trui fascineerde hij mij. Hij was zo "anders". Zonder dat ik het wist, was het de eerste keer in mijn leven dat ik een kunstenaar ontmoette. Soms mocht ik mee naar "beneden", naar zijn atelier. Ik moest dan stil op een stoel zitten, "poseren" noemde hij dat, en hij begon te tekenen. Als hij klaar was, mocht ik kijken en iedere keer was ik verbaasd toen ik, weliswaar in ruwe trekken, mijn evenbeeld ontwaardde. Zonder dat ik dat toen besepte, was het de eerste keer in mijn leven dat ik met kunst in contact kwam. Kunstenaars en kunst zouden mijn hele leven domineren en het begon allemaal op een donderdagnamiddag in het schildersatelier van mijn nonkel André. Na het avondmaal – de lekkerste stoofkarbonades met frietjes die ik ooit

mocht proeven – nam Nonkel André zijn gitaar en hij zong liedjes van Georges Brassens.

Franse chansons in een schildersatelier, een nonkel als André, draag je je hele leven mee.

Of hij speelde poppenkast met marionetten die hijzelf gemaakt had en leerde mij hoe ik ook met “pâpier mâché” poppen kon knutselen, of hij toonde mij zijn collectie sabels en demonstreerde, het wapen in de hand, hoe ik met een “en garde!” de groet moest brengen. Omdat ikzelf verslingerd was aan ridderverhalen verkleedde hij mij eens als Robrecht van Bethune uit de “Leeuw van Vlaanderen”, met een wapenrok, een zwaard en een schild met Vlaamse Leeuw er op, en hij nam er een foto van. Tot op heden één van de meeste compromitterende foto’s die er van mij bestaan.

Het “moment suprême” was echter wanneer hij de “kop” van de Vaantjesboer, de reus van Halle, aan het fabriceren was. Wat was ik fier dat het niet de Vaantjesboer maar de “Reus van Nonkel André” was die op carnaval door de straten van Halle paradeerde.

En zo ging het verder... voor de slechte leerling die ik was, trad hij als bemiddelaar op bij mijn ouders om mij toch geen boekenverbod op te leggen en aan deze gretige lezer leende hij Gerard Kornelis Van het Reve uit en ook de “Blikken Trommel” van Gün-ter Grass. En om het verhaal conceptueel af te ronden, offereerde hij mij op mijn volgende verjaardag een echte blikken trommel.

Beste Nonkel André,

Elke morgen, als ik de ogen open, zie ik het schilderij dat mijn slaapkamer siert: een meisje met blond haar en rode wangen zit op een rieten stoel, de knieën tegen elkaar als een zedige “Demoiselle d’Avignon”. Zij heeft een blauwe jurk en rustend op haar schoot draagt zij in haar armen een grote, vuurrode haan, alsof zij zeggen wil: na de liefde is elk dier triestig, behalve de haan, die kraait...

Het is een schilderij van een jonge, beloftevolle kunstenaar. Zijn naam is André Blondeel.

Ik dank U.

Claude Blondeel
2 december 2014

4. De waanzinnige veertiende eeuw...

HERMAN VANDORMAEL

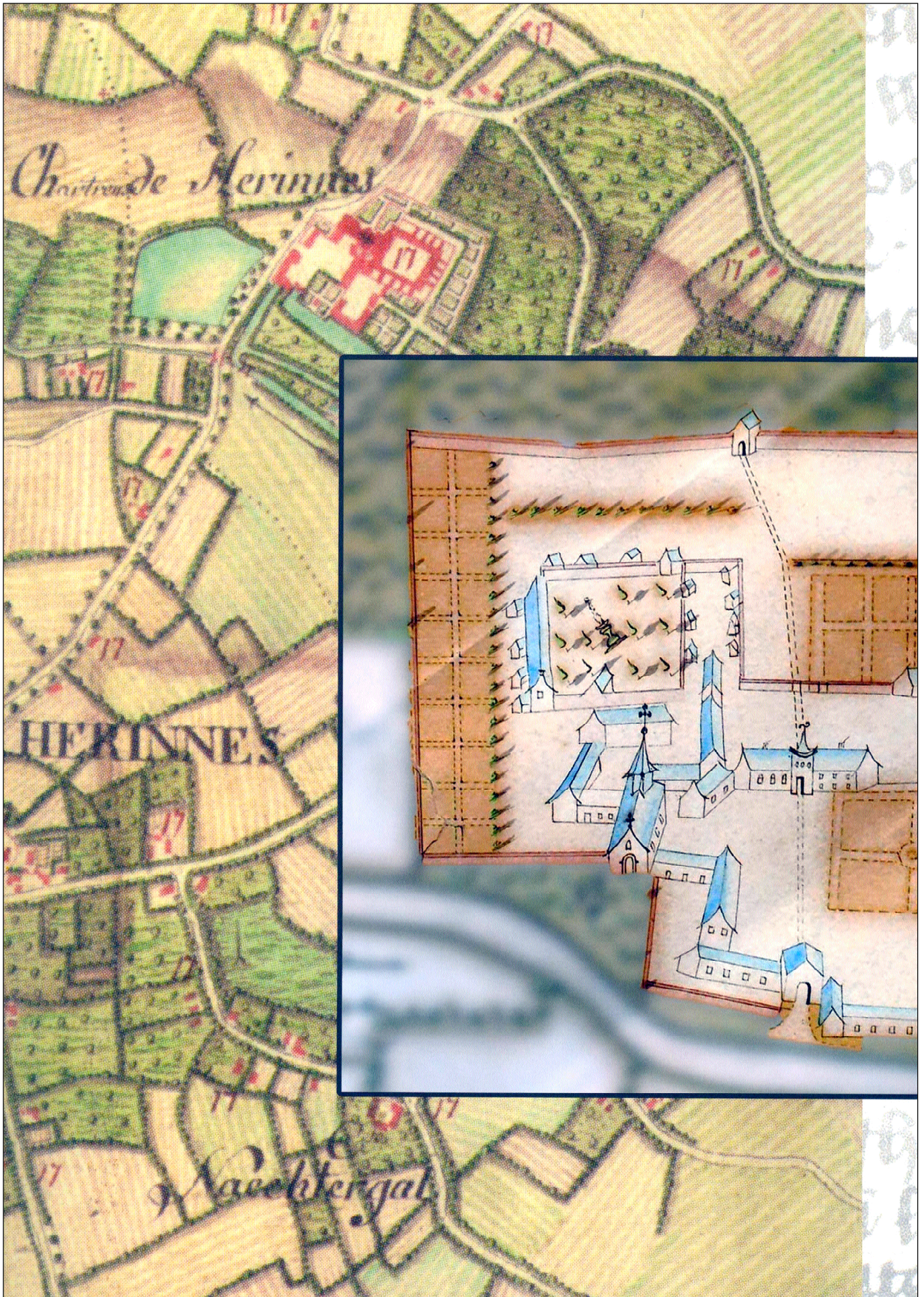
Hieronder leest u de toespraak gehouden op 27 april 2014 tijdens de academische zitting in de kerk van Herne ter gelegenheid van de viering van 700 jaar kartuizerklooster.

Wij gaan zevenhonderd jaar terug in de tijd. 1314, het veertiende jaar van de eeuw die sedert het werk van Barbara Tuchman *'de waanzinnige veertiende eeuw'* wordt genoemd. En ja, 'waanzinnig', zo mag deze eeuw wel heten. Het is de eeuw, niet alleen van de overbekende Guldensporenslag en de slag bij Westrozebeke – de twee die wij nog kennen uit onze schooltijd – maar de eeuw waarin adellijke heren constant hun vetes uitvechten, de eeuw van de Honderdjarige Oorlog met zijn tientallen bloedige veldslagen, de eeuw van de volksopstanden tegen de hoge heren. En in al die voortdurende oorlogen, die met geweld over Europa rollen, duiken plunderende huursoldaten op, die de lokale bevolking brandschatten, de stulpjes en de oogst van de arme boeren in brand steken, hun vee stelen, hun vrouwen en dochters aanranden....

In 1314, jaar van de stichting van 'ons' klooster, moet de Engelse koning Edward II niet minder dan 10 000 doden achterlaten in een veldslag tegen de Schotten van Robert Bruce. In datzelfde jaar wordt in Parijs Jacques de Molay, laatste grootmeester van de Tempeliersorde, op de brandstapel ter dood gebracht. Nog in datzelfde jaar gooit de Franse koning Filips IV zijn drie schoondochters in de gevangenis, omdat zij aanstoot geven met hun weinig deugdzame levenswijze. Met andere woorden: een waanzinnige eeuw.

Het is ook de eeuw van de pest, de *Zwarte Dood*, die tussen 1347 en 1351 – in vier à vijf jaar slechts – een derde van alle Europeanen het leven kost, een ziekte waartegen men geen verweer heeft, tenzij misvieringen, processies en bedevaarten, waarbij men niet beseft dat precies zulke bijeenkomsten de opmars van de besmettelijke ziekte in de hand werken. Het aantal slachtoffers wordt geraamd op 25 à 50 miljoen, zoveel als in de Tweede Wereldoorlog. In Parijs, waar de pest woedt tot eind 1349, zijn er 800 doden per dag, in totaal 50.000, de helft van de bevolking. In gesloten ruimten, zoals kloosters, is besmetting van één persoon meestal besmetting van iedereen, zoals in de franciskaner-kloosters van Carcassonne en Marseille, waar niemand overleeft. De broer van Petrarca, lid van de kartuizerorde, begraaft zijn prior en alle medebroeders, tot hij alleen overblijft en met zijn hond op stap gaat om een klooster te vinden dat hem wil opnemen. En de wetenschap, of wat ervoor doorgaat, staat machteloos. Zij houdt zich bezig met vragen als *'Wat gebeurt er met vuur als het uitgaat?', 'Hoe kan de aarde die zwaar is in de lucht blijven hangen?',* of *'Hoe bereikt de ziel het hiernamaals?'*. De geleerde heren van de

01. Achtergrond: detail uit de Grote Atlas van De Ferraris, 1777. Uitsnijding: plattegrond van het kartuizerklooster van Herne, detail uit een kaart in de privé-collectie van Grégoire Delannoy.

medische faculteit van Parijs schrijven de ramp van de pest toe aan 'een drievoudige conjunctie van Saturnus, Jupiter en Mars', die zich heeft voorgedaan op 20 maart 1345.

En het is ook de eeuw van het Westers Schisma, met, sedert 1309, een paus in Avignon; nadien twee pausen, in Avignon én Rome. Theologen bevechten elkaar, schotschriften vliegen over en weer, pausen excommuniceren elkaar, en elkaars aanhangers. De kwestie laat de kartuizers van Herne niet onberoerd, aangezien zij, via de *Grande Chartreuse*, rechtstreeks onder het gezag van de paus ressorteren. Als hun 'moederhuis' voor Clemens kiest, die in Avignon woont, kiezen zij waar voor hun geld.

Maar keren wij terug naar Herne, 1314. Deze kerk – waar wij ons bevinden – staat er niet. Er staat wel een kerk, veel kleiner, donker. Geen licht, misschien een paar kaarsen op het altaar. Daar staat een pastoor te murmelen, met een tekst die hij afleest, in een taal die hij misschien zelf niet begrijpt. Geen stoelen, wij zitten op de grond, of hurken of leunen tegen een pilaar. Mensen gaan in en uit, babbelen, roepen. Af en toe loopt een verdwaalde hond naar binnen, en wordt door de 'hondenslager' naar buiten gejaagd. Een kreupele bedelaar hinkt rond... En buiten? De Kerkstraat is er niet, er is helemaal geen straat, alleen een aardeweg die bij regenweer in een slijkpad verandert.

En dan gebeurt het wonder: op precies één kilometer van deze kerk zal een klooster tot stand komen. Dat klooster was de wens van Walter II van Edingen. Maar hij is vier jaar vroeger overleden, en zijn wil wordt nu uitgevoerd door zijn weduwe, die optreedt in naam van haar nog jonge zoon, Walter III.

02. Kartuiser in de typische klederdrecht van de orde. Uit: Mercur, P. et Bonnard, C., 1860. *Costumes historiques des XIIe, XIIIe, XIVe et Xve siècles.*

Zijn die edelen dan zo vroom, dat zij zomaar een klooster op hun grondgebied willen? Zeker niet. Maar zij staan aan de top van de maatschappij, zij zijn machtig en rijk, en hun leven bestaat uit vechten en feesten. En dat zijn nu juist de mensen waartegen predikers het opnemen. Over die machtigen en rijken schrijft John Bromyard: *'Hun ziel zal, in plaats van paleis en kasteel, de diepste hellepoel tot verblijfplaats hebben... In plaats van geparfumeerde baden zal hun lichaam een nauwe spleet in de aarde krijgen, smerreriger dan een bad van pek en zwavel. In plaats van een zacht bed zullen zij er een krijgen, dat pijnlijker is en harder dan alle spijkers ter wereld... In plaats van vrouwen zullen zij padden krijgen, in plaats van een groot gevolg en een stoet volgelingen zal hun lichaam een menigte wormen en hun ziel een drom duivels hebben. In plaats van een groot landgoed zal het een eeuwige gevangenis zijn..., in plaats van lachen, wenen, in plaats van gulzigheid en dronkenschap zal er honger en dorst zonder einde zijn... en in plaats van de kwelling die zij anderen aandeden, zullen zij eeuwig worden gekweld.'*

Het ziet er niet goed uit voor de edele heren en dames... Maar er is een uitweg! Je kan, om ze te vereren, relikwieën kopen, zoals een veer van de engel Gabriël, die gevallen was tijdens de Boodschap aan Maria, of een stukje braambos van waaruit de Heer tot

Mozes sprak. Aflaten – d.w.z. kwijtschelding van zonden – kan je bekomen door deel te nemen aan een kruistocht, door bedevaarten naar een of ander heiligdom, door zielenmissen te laten opdragen... Maar waarom dan meteen geen klooster stichten? Plaats in de hemel verzekerd!

Of Walter II zo gedacht heeft? Dat weten wij niet. Maar het klooster komt er. En juist op tijd, want het volgende jaar begint een ramp zonder weerga, die verscheidene jaren zal aanhouden. Jan van Boendale, de Antwerpse schepenklerk en dichter, schrijft er zo over:

03. Een kartuizer in zijn cel: gehistorieerde initial in een 15de-eeuws handschrift uit het kartuizerklooster van Gent. Koninklijke Bibliotheek Brussel, ms 9121-23, fol. 67r.

*'In het jaar Ons Heeren, weet voor waar,
Dertien honderd en nog vijftien jaar,
Toen begonnen de drie Godsplagen
Die men voor eeuwig zal beklagen
Die God als straf voor de mensheid zond
Als eerste van die plagen ontstond
Al in de maand van mei de regen
Die het hele jaar door bleef duren
Zodat de meeste vruchten en graan
Zo doende zijn verloren gegaan.'*

Het gevolg is natuurlijk hongersnood, door van Boendale plastisch beschreven:

*'Want het geweest en al de klachten
Van de armen waren bij machte
Geweest om stenen te vermurwen,
Zoals zij langs de straten lagen,
Hun buiken dik van de hongersnood.
Velen bleven er van honger dood.
Zij werden met spoed zo samen geworpen
Met tientallen bijeen in putten.'*

Drie jaar na elkaar mislukken de oogsten, in heel Europa, en velen sterven de hongerdood. In Ieper sterven er in 1316 gemiddeld 108 mensen per week, en er worden dat jaar meer dan 3000 doden op stadskosten begraven, in Brugge bijna 2000, plus natuurlijk de minder armen, die door familie worden ter aarde besteld. In Doornik hangt constant een lijkenlucht in de straten, in Leuven haalt de lijkenkar dagelijks twintig doden op in het hospitaal... Ja, het is een waanzinnige eeuw.

Gaat dat alles aan onze Hernse kartuizers voorbij? Men kan het betwijfelen. Zij behoren wel tot een contemplatieve orde, wat wil zeggen dat zij zich afzonderen van de wereld. Maar men kan zich voorstellen dat armen, zieken en stervenden aankloppen aan de poort, en dat de kartuizers het als een christelijke plicht aanvoelen, de noodlijdenden niet zomaar weg te sturen.

En toch houden zij zich weg van 'de wereld', houden zij zich bezig met contemplatie en gebed. En met studie! De monniken lezen, studeren, kopiëren... De Hernse monniken schrijven teksten voor eigen gebruik, maar ook voor weldoeners. En dat zijn niet de edele heren, voor wie lezen alleen maar tijdverdrijf voor vrouwen en geestelijken is, maar patriciërs uit de steden. Want ook dat is de veertiende eeuw: de stedelijke burgerij wordt belangrijker, machtiger, eist medezeggenschap op. Denken wij maar aan de Blijde Inkomst van 1356, waarin hertogin Johanna van Brabant belooft geen oorlog te beginnen of beslag te leggen op iemand, geen munt te slaan, zonder instemming *'van onze goede steden en van ons land'*, een grondwet avant la lettre...

Dat die stedelijke burgerij aan invloed wint, zal men ook zien: het is in de veertiende eeuw dat belforten worden gebouwd, hét symbool van de stedelijke autonomie, in Brugge, Kortrijk, Lier, en

04. Initiaalletter 'A' aan het begin van het Bijbelboek Judith. Uit een Latijnse vierdelige Bijbel van de kartuis te Herne. Malmesbury, Parish Church, s.n., dl. 2, fol. 200r °b.

Gent, waar 'Klokke Roeland' in de toren wordt gehesen om luid zijn stem te laten horen, tot ver voorbij het steen van de graaf; dat stadhuizen worden gebouwd, zoals in Brugge, of, vlakbij, in Geraardsbergen, kerken als in Halle en Vilvoorde, een lakenhalle als in Lier, Mechelen en Zoutleeuw.

Die stadspatriciërs zoeken ook cultuur. En dus gebeurt er in Herne een tweede wonder. Kort na het midden van die waanzinnige eeuw, is het hier dat prior Petrus Naghel zijn meesterwerk aflevert. Hij vertaalt de Bijbel in de volkstaal, in opdracht van de Brusselse patriciër Jan Taye. Het is niet zijn eerste werk. Hij vertaalde al de *Legenda Sanctorum* of *Legenda Aurea* van Jacobus de Voragine. Op vraag van een andere Brusselaar, Lodewijk Thonijs, heeft hij de *Regel van Benedictus* in de volkstaal omgezet.

Maar over de Bijbel twijfelt hij. Eeuwenlang is de Bijbel alleen gelezen door wie Latijn verstaat. En het vertalen is niet alleen moeilijk, het is vooral een hachelijke onderneming. Binnen de Kerk heerst er immers twijfel: kan men de Bijbel, Gods Woord, wel juist vertalen? En, zo ja, zal het ongeletterde volk het dan ook juist begrijpen? Sommige geleerden, zo zegt Naghel zelf, *'maakt het toornig dat men de geheimen van de Schrift voor het gewone volk zou gaan vertalen. Zij willen niet weten dat Christus' apostelen in alle mogelijke talen hun leer hebben gepredikt aan de mensen.'*

Hij is ook beducht voor jaloersheid van andere geleerden: *'Si scarpten haar tonghen als serpente, der aspiden venijn is onder haer lippen'*, in modern Nederlands: *'Zij scherpten hun tongen als slangen, het gif van adders ligt op hun lippen.'* En verder: *'Vele geleerde lieden becnaghen ende lachten dat men den leken menschen de scripture te Dietsche maect'* – 'Vele hoog opgeleiden doen er afbreuk aan, en bekritisieren het, dat men voor leken de Schrift in het Nederlands toegankelijk maakt.'

Maar Naghel zet door, en hier, in het uiterste Zuiden van de Nederlanden, komt de eerste Bijbelvertaling tot stand. In eerste instantie beperkt hij zich tot de eerste vijf boeken over de geschiedenis van het Jodendom, plus het levensverhaal van Jezus en de *Handelingen der Apostelen*, de delen van de Bijbel dus die verslag uitbrengen van gebeurtenissen, waarbij verkeerde uitleg nauwelijks mogelijk is. En zelfs die onderneming, zo schrijft hij, heeft hij *niet sonder vrese* op zich genomen. Nadien vertaalt hij ook de andere Bijbelboeken, met telkens toch nog een verdediging ingebouwd tegen diegenen die zijn werk zouden aanvallen. Dat werk is niet in een handomdraai klaar, want voor tientallen Latijnse termen moet hij een passend equivalent in de volkstaal bedenken.

Het resultaat is echter verbluffend, en zijn werk krijgt de verdienste uitstraling. Niet alleen de bestellers zijn ermee opgezet, maar ook andere kloosters. En meer dan honderd jaar later, in 1477, verschijnt in Delft de eerste gedrukte Bijbel, waarvoor Naghels werk als basis dient. De uitgevers prijzen hun werk aan als *'van een notabele meester'*. Een werk met weerklank! Vanuit Herne verspreidt de Bijbel in de volkstaal zich aldus over de Nederlanden, maar vanuit Herne worden ook andere kartuizerkloosters gesticht: Antwerpen, Sint-Martens-Lierde, Zelem, Scheut en Delft.

De Hernse kartuizers overleven de 14de eeuw. Zij werken onverstoorbaar verder, schrijven, vertalen, kopiëren, discussiëren met Jan Ruusbroec, die speciaal naar Herne komt om zijn geschriften

05. Initiaalletter 'I' aan het begin van Bijbelboek Ruth. Uit een Latijnse vierdelige Bijbel van de kartuis te Herne. Malmesbury, Parish Church, s.n., dl. 1, fol. 200v^ob.

te verduidelijken, en daar dan weer een nieuw aan overhoudt, het *Boeckxcen der Verclaeringhe*.

En daarnaast is er wel altijd een pater, die de kroniek van het klooster bijhoudt... De monniken blijven gelukkig ook onder de beschermende vleugels van de adellijke dames en heren, niet alleen de heren van Edingen, maar ook de hertogen van Bourgondië. Margaretha van York en haar stiefdochter Maria van Bourgondië komen op bezoek; Filips de Stoute wordt zelfs in een kartuizerpij begraven...

Ook de zestiende eeuw kan 'waanzinnig' genoemd worden: de eeuw van de hervormingsbeweging, van de grootste scheuring in de kerk, van de godsdienstoorlogen. De Hernse kartuizer Jan van de Maude – met zijn geleerde naam Ammonius – correspondeert dan wel met de grote humanist Erasmus, maar hij wordt toch van ketterij verdacht en opgesloten, omdat hij aan sommige mirakels durft twifelen. En in 1566, na een 'hagenpreek' in Tollembeek, wordt het klooster geplunderd; het is niet de laatste maal...

En ook de zeventiende eeuw is waanzinnig, wanneer de hele streek wordt platgelopen en platgebrand door legers uit bijna heel Europa, die hier Lodewijk XIV komen bevechten.

Voor het kartuizerklooster is de achttiende eeuw de meest waanzinnige, want het zal afgeschafte worden. Keizer Jozef II, in vele geschiedenisboekjes nog altijd te negatief afgeschilderd, is een man met moderne ideeën. In het verre Wenen leest hij rapporten uit 'zijn' Zuidelijke Nederlanden. Hij leest dat er op alle kermissen gevochten wordt, als er op de dansfeesten 'concurrenten' uit andere dorpen opdagen. *'Alle kermissen op één en dezelfde dag'*, decreteert hij. *'Aanslag op het geloof'*, klinkt het hier. 'Kermis' komt immers van 'kerkmis', gewoonlijk de dag waarop de patroonheilige of de stichting van de kerk wordt gevierd.

Hij verneemt ook dat de kerkhoven rond de kerken liggen. Bij die kerk, bij het kerkhof, staat in de dorpen ook de enige dorpspomp, waarvan het water natuurlijk niet altijd zuiver is. *'Kerkhoven weg van de kerk'*, beslist de keizer. *'Aanslag op het geloof'*, klinkt het hier...

Een man met moderne ideeën: alles moet ordelijk zijn, logisch, praktisch en bruikbaar zijn. Wat is niet bruikbaar? De contemplatieve orden, die geen onderwijs verschaffen, niet aan ziekenverpleging doen, niet prediken... De kartuizers zijn het slachtoffer. Op 17 maart 1783 wordt het keizerlijk besluit afgekondigd, dat alle beschouwende orden afschaft. Op 26 april vernemen de monniken dat zij niet meer bestaan. De gebouwen worden verkocht, afgebroken...

Bijna vijf eeuwen is het kartuizerklooster van Herne een centrum geweest van bezinning, beschaving, cultuur, geestelijke rijkdom. Het einde is roemloos. En toch! Toch blijft het een mijlpaal, toch blijft het een rijkdom voor onze gemeenschap, ook in deze –

ians redue. **E**n van sine staden en van sine sta-
ren die hi sterckelic dede. **E**n vanden geslachten
die hi stichte vanden mueren. **E**n die diengen
die hi dede sijn gescreuen inden boec sijns pa-
pistaps van dier tijt dat hi wart priuoc van
den papen: nae synouen sijn vader. **H**ier en-
ter dat eerste boec vanden machabeen. **E**n vol-
get dat prologus vanden anderen boecke.

Dat ander boec van
den machabeen
was een epistel of
een letter die yuda
machabeus seude en
die ouder vanden
iuden die in iheru-
salem woenden en tot al-
le den iuden die in
meengerhande sat
oestwart in vange-
nisse in die dult waren. **E**n sonderlinge in deser
epistelen screuen si hem wtelic al dat hem ge-
schien was dat dat eerste boec of spreced en
sonderlinge van twee scerren die si nyodes ge-
ouduert hadden dat die die alle iaer vieren
sonden. Dat was vanden veruwinge des te-
pels na die datten antiochus besiet hadde op
ten scrren dach vander waerit casten. **E**n der vic-
tonen die si hadden gehad opten xij scen dach
vander waerit ady. **E**scen anderen boecke sal
ic hier bescreuen wten latin van woude te d
woude om dat want te het verstaen mach dat
voesent is. **H**ier in so leestuen dat iheronimus
die prophet barch die arke en den ontfac des
uicwer. **E**n een diuine vanden hech die
moyses op ginc om gods laut te behou die d
abramu herte. **E**n enige papen volchde ihere
uivan om die stat te trykenen niet si en mach-
ten niet vinder. **A**er hi versprade en seide
Oste stat sal verborgen wesen tot dat hi sijn
volc vergaderen sal. **E**n dan sal hie veruonen
en gods moegrident sal dar op aperbaren
en een wolk ald in moyses en in salomons
tage was doe hi veld dat god den tempel h
heligen soude.

Hier begint dat ander boec vanden macha-
been Caputheum 7.

In ioden die
in iheru-
salem en in
yuda sijn
seggen sa-
luit hare
broederen de
voden die
in egypten
sijn en god-
den vrede.
God moec
v wel doen

en gedruet sijne geloofden die hi gisproken
heest tot abraham ysaac en iacob sijn ghe-
trouwen kuerche. **E**n hi moec v allen herte
geuen dat ginc oeffenen moec en sine wille
doen mit groter herten en mit williger be-
geerden. **H**i moec v therte op hiken in sine
wilde en in sijn gebode en vrede maken. **H**i
moec bedinge hore en te v liden warden ghe-
vredet. **E**n hi en moec v liden niet laten in
in quaden tyden. **E**n nu sijn wi hier biddende
ouer v. **J**uden. **E**n hi seie sijn iur als dmetri-
us regnerde. **E**n doe screuen wi ioden v lide
in vdrict en geruchte dat op ons gecomen
is hinnen desen iur van dier tijt dat yalon
wedj toech wten heligen lau de en vte nyk.
So ontfaken si die youten en storten dat ou-
sclidige bloet wt. **E**n wi baden den heer ende
in warden gehoert en wi offerden sacrificie en
gewijt broet en ontfaken die hdyuare ende
wi leiden die brode opte tafelen en nu hout
die dage der enyphagen in die waerit castel.
Muden. **E**n lxxvij den iur twolc dat buue
yuden is en douders. **E**n yudas antiohole des
comies tholomeus meider die vander geou-
sacredet papen geslachte is. **E**n den iode die
binnen egypten sijn skluit en gesouther. **W**i
die van groter vreden verlost sijn van gode.
Danken hem grotelic als die geue die tegen
so groten comen groetloget hebben want hie
comen wt persen die geue die tegen ons vech-
ten souden en tegen die helige stat want hi
in persen selue lestinan was. **E**n mit hem ce
goutallic heer so viel hi in unicus tempel.
Want hi wart in mit naucens papen mid be-
dogen want antiochus en sijn vander quame
te dier stat als om mit hem te vander. **E**nde
om dat hi veel getls ontfac souden onder den
name van gisten. **E**n doe naec die pape igdt
gewilt had. **E**n antiochus mit luttel hude geo-
men was binnen den muere vanden den tepel.
So sloeten si den tempel. **E**n deden op den heymc
luken ganc vanden tempel en worpenic mit
stene en wden antioch en alle die geue die

06. Bijbelboek Makabeeën 2 met gehistorieerde initiaalletter 'D' uit een tweedelige Historiebijbel van Petrus Naghel. Koninklijke Bibliotheek Brussel, ms 9018-19, dl 1, fol 29r.

alweer – ‘waanzinnige’ eenentwintigste eeuw. Laten wij er trots op zijn!

Herne, 27 april 2014.

Naschrift van de redactie:

De illustraties bij deze toespraak en hun uitleg namen we dankbaar over uit de kunstmap *Ten profijte van alle mensen...*, die ter gelegenheid van de viering van 700 jaar kartuizerklooster te Herne door het Gemeentelijk Studiegenootschap Hernse Kartuis werd samengesteld. Deze map, met haar prachtige losbladige reproducties op groot formaat uit verluchte manuscripten die in de Kartuis van Herne vervaardigd werden, wordt besproken in de rubriek ‘(H)alse Boekweit’ in *Hallensia*, jg. 37 (2015), nr. 1 (januari-maart). Ze is o.m. te koop in de openbare bibliotheek van Herne.

Hier begint die prologe vander bibelen
 Also als sy was latijn oengezet is **D**uytsche

Diese heere
 got bouziende
 die grote droet
 heit van deuo
 tien die in sine
 volck toe come
 de was en we
 sen soude Soe
 aenwoept sy
 ons allen waer
 ghen mesissen
 en briedt onss
 sijn gincie by sinen propheete ysaye. ende
 seut aldus. Ghy alle die dorst hebt coempt
 ten wateren. en die ne gheen ziluer en hebt
 coempt toe Coept en eet Coent coept sonder
 ziluer en sonder enighe wisselinge wyn en
 melc. **B**y desen wateren dan ons got toe
 woepet bidden bou streuen propheet So mo
 ghen wy verstaen die heilige scrifture die
 ons gheselaten is vanden eersten vaderen en
 patriarken en propheeten die ons bestroue
 is bidden heilighen gheest om dat wy ons
 dan in oefenen souden **E**n bou oeyen heb
 ben dat grote goet. en die grote wonder die
 die ewige heer onse got gedaen heeft van
 begijn om sijnre vrigden wil die he mit
 trouwen dienden **E**n die wreetheit sijnre
 gherechticheit die sy ghebeseht heeft tesse
 die zondaren sine vianden **E**n wy hier in
 sinen groeten name benedien souden en loe
 uen **W**ant als die apostele sente paulus
 seit dat bestrouen is dat is bestrouen tot
 onser leymge **O**m dat wy bidden waest der
 scrifturen sulken hebben hoere **D**ie scrif
 ture is gheschiet in drien **I**n fundament
 In wande of in muere **E**n in kepers ghe
 spame en dat dach **D**ie historie is dat
 fundament en die machmen wel rekene
 tegen wateren **W**ant sy comen loepen wt ene
 hoghen berghe **D**at is wter wysheit gods
En derlt haer in menighen hande manere
 van menighen vaderen die heilich waeren
 beide bou die wet en na die wet. en onder
 der gracen **E**erst bou die wet dat ware
 die patriarken die die gherechticheit onss
 seeren en die natuerliche wet silden sulde
 en verbulden om die mynne gods sonder ge
 bot **E**n by desen was betekent in figuren
 dat fundament vander heiliger kerken **D**ie
 indere waren nae die wet. alle die heilige
 propheeten die om die mynne gods volstade
 tghelot der heiliger wet **E**n desen ver toe

de got bidden heiligen gheest die dmyghen
 die te geshien waren. alle van xps toe toe
 ste inden vleysche **E**n van sijnre passien en
 van sijnre berijfemisse en van sijnre opuaert
 ten hemele **E**n vanden grauen des heilige
 gheests. **E**n van sijnre toe coemste ten doemf
 daghe **E**n om datmen hare propheetie te
 bet en te vastet gelouen soude. soe boerseide
 sy boel dat haren volc den ioden gheschien
 soude **E**n sy pmden hem dat volc te bekere
 van haren zonden mit hare predication **D**ie
 derde waren die heilige apostolen die
 voldaen sijn die beloefden die got de pa
 triarken beloefte hadde en sinen propheeten
 vertoent had dat xps is onse lieue heer
 gheboeren soude werden van eenre mayhet
 dat was maria **S**y wanderden mit he op
 dese werelt en sijn sijn werken. en hoer
 den sijn leer. die sy na sijnre passien. en na
 sijnre berijfemisse. en na sijnre opuaert te
 hemele dat sy sagen mit haren oeyen doe
 sy den heiligen gheest ontfangen hadde va
 bouen. ouerbloedelit prediten alle die wer
 elt doere. en hebben se ons gelaten in ghe
 scrifte **E**n dat sy prediten en seerde dat
 ofwmeerden sy mit haren preaoften bloede
 dat sy om xps geloeue mynlic en blidelic
 wt storten mit menighen hande martelen
Als dat passionael. ofte aurea legeda die
 wy hier bou tijts te duytsche wten latijn
 maecten **o**cont **D**ie ander partie vander
 scrifturen heetmen allegorie. en dit sijn
 die wande ofte die mueren diene sticht
 opt fundament **A**llegorie dat is. als by
 enen werck dat historielic gheschiet is. een
 gheestelic dinc betekent wert **B**y figure
 dat te gheschien is **D**ie derde partie heet
 men trapologie. en dat is. als wy wter
 scrifturen trecken. en dan in vanden en
 merken. hoe wy dan na gheestelicheit sul
 dich sijn te leuene **E**n dit sijn die ghespa
 ne en dat dach vanden gheesteliken ghe
 stichte **O**p dese twee leste partien soe heb
 ben die heiligen boel pmen gheschiet om
 die scrifture te ontbinden **E**n hebben ons
 dan af gelaten menighen stouten boec **H**ier
 om also wy bouwen hebben so is die historie
 dat fundament **E**n men mach se wel bedu
 den bidden water **W**ant sy is wel ghehete
 abrahams putte. dien sy hieten barsabee
 dats ouerbloedicheit **W**ant watmere wt
 schep sijn bleef altoes euen vol **A**lso ist by
 der historien dan mach elc na sinen staet
 gheestelic wt nemen dat sinen stude betuet
 nochtant blift sy euen vol **W**at suljen a

**KONINKLIJKE
GESCHIED- EN
OUDHEIDKUNDIGE KRING
VAN HALLE**

Postadres:

Historisch stadhuis
Grote Markt 1, bus 2, 1500 Halle

Website: www.hallensia.be/blog/

Facebook:

<https://www.facebook.com/Hallensia>

E-mail: info@hallensia.be

ABONNEMENT HALLENSIA

(Inclusief lidmaatschap van de Kring)

Gewoon lid: € 25,00

Steunend lid: € 35,00 (of meer)

Buitenlands lid: € 35,00

STORTING OP REKENING

IBAN: BE64 0010 9717 2252

BIC: GEBABEBB

van de Kon. Geschied- en Oudheid-
kundige Kring - 1500 HALLE

Adreswijzigingen:

promotie@hallensia.be

LOS NUMMER HALLENSIA

€ 15,00

(€ 10,00 + € 5,00 verzendingskosten)